

Zas Latweeschu draugs.

1844. 20 April.

16ta lappa.

J a u n a s s i n n a s.

Is Wahzsemmes. Leelahs tur taggad — kã mums schkeet: atkal no jauna — atradduschi gudribu, kã aitas isfargabt un brihscham ir glabht no tãhs flimmibas, kurrã winnas aplam tik ilgi riakli grohschahs, kamehr sprahgst noht. Mahza tã: Ap to laiku, kad aitam wisswairak schi flimmiba uskriht, leez' tanni uhdenti, ar ko sawas aitas gribb dsirdinabt, labbu teesu wezgas dselses; jo atradde, ka tahm aitam, kas ar tahdu uhdenti dsirdinatas, schi sehrga ne usnahfoht wis, un ka tã brihscham ir tahdas wehl warroht glabht, kas ar to jau opfirge.

Is Portugihseru semmes. Lai walsti, ko nosauz Wihziehni, ne fenn di-wãs weetas no semmes eekschas uhdens pa leelu pulku isfchahwahs ahra. Semme us reis' ceplihse un isweede smiltis un alminus lihds ar uhdenti ar leelu warru gaisã, un tas wifs, rywumã un tahlumã nokrisdams, ispohtija leelu semmes strehki. Arri dewin zilweki zaur to sawu nahwt atradduschi. — Lihds schim jau sin-naja, ka tannis wiffkarstakãs semmes pasaulã daschã gaddã leetus laikã uhdens schau-jahs no semmes ahra, kad leetus-uhdens eewelkãhs semmẽ, un tam zittam uhdenim papemm ruhmes; bet ka tas arri Portugihseru semmẽ jeb zittãs mallãs, fur tok tik aplam ne kad ne lihst, warroht notikt, to muhscham wehl ne dsirdeja, un nu paschi tee augsti-mahziti lungi nemmahs, sawu galwiku laust, isgudrojoht, zaur ko tad tur tahda leeta irr gaddijufces.

P a l e i j a s J a h n i s.

Sinna par jaunu grahmatu.

Dehrn rudden' ap Mikkeleem nogahje zeenigs Nihzes un Bahres mahzitajs pee Eglumuischas mahzitaja, scho sawu wezju draugu apmekledams. Igu laiku ne bija kohpã fagahjufchees, kaut ar grahmatahm gan weens ohtram sinnu laiduschi; tapehs dauds bij ko runnatees par flohlahm, par lauschu dsihwofchanu, par semmes-kohpshanu un daschu-daschadahm leetahm. Ohtra deenã, tã kã fwehdeenã, abbi mahzitaji bija basnizã, weens Deewa wahrduis fluddinadams, ohtris schai reisẽ lihds ar draudsi flausidamees. No basnizas abbi nobrauze us Eglumuischu pee leelkunga. Tur scho un to runnoja par arraju buhschanu. Leelkungs stahstija, ka tanni widdũ laudis fahfoht sawus laukus zittadi opkohpt, ne kã lihds schim darrljusch; bet ne sin-nadami, kã wissu pehs kahrtas eegrohsiht un eetaisih, zits sawu tshrumu wairak mai-tajoh, ne kã uskohpoh. To nu warroht dohmaht, ka gan drihs wissur jauna sem-

mes-kohpſchana un namma-turreſchana pee arrajeem buhſchoht raſtees, jo dauds fungi ſawus ſemneeku-mahjas isdohdohht us renti, un rentineeki arween ſawu ſemmi labbaki kohpohht, ne fã tahdi ſaimineeki, ſas ſawas mahjas un ſawu grunti ne turr us renti. Vaſchi fungi arri dauds weetãs jau ſawus laukus effohht zittadi eegrohſijufchi, un kad laudis buhtu gribbejufchi, tad arri no ſcheem buhtu mahjijufchees, fã ſawas ſehjas, ſawus dahrfus, un ſawus lohpus labbaki uskohpt, bet ſemneeki muhſcham ſawu lungu preekſchſihmi tã ne leekohht wehrã, fã zittu ſemneeku preekſchſihmi. — Wiſch ſinnohht, tã leelſkungs ſazzija, ka zeenigam Nihzes un Bahrtes mahjitajam effohht rohfã tee rakſti, fo wezzajs Eglumuiſchas mahjitajs, ſas jau ſenn pee Deewa aisgahjis, ſawam audſeknim Valeijas Zahnam par labbu effohht ſarakſtijis. Schis Valeijas Zahnis ſchim brihſcham wiſſam effohht par pagosta wezzako, un rahds gohdigs un prahrigs wihrs, fã recti kur kahdu atraddiſchoht; wiſſa ſemmes-kohpſchana un namma-turreſchana tahda gudra un teizama, ka wiſſãs weetãs wiſſu warroht zelt drohſchi par preekſchſihmi wiſſeem ſaimneekem. — »Steidſetees, mihtajs mahjitajs, tã leelſkungs beidſohht luhdſe, »zelleet mannu pagosta wezzako wiſſeem arraju laudim preekſch azzim par labbu preekſchſihmi. Rã wiſch mannas walſis laudis brangi irr iſmahjijis, tã lai wiſch arri zaur wiſſu Kurſemmi un wiſſu Widſemmi, kur ween Latweeſchi dſihwo, tohs pamahja un uswedd us labbaku zellu pee ſemmes-kohpſchanas un wiſſas namma-turreſchanas.«

Zeenigs Nihzes un Bahrtes mahjitajs, ſawa wezza drauga, Eglumuiſchas preekſchaja mahjitaja rakſtus pahrluhfojis, un ſawus padohmus un daſchu-daſchadas ſinnas peelizzis klahrt, ſcho grahmatu drikketu irr gahmã iſlaidis ar tahdu wirſrakſtu: Rã Valeijas Zahnis ſawu buhſchanu kohpis. Arraju laudim par preekſchſihmi ſarakſtihts no G. S. Braſche, Nihzes un Bahrtes mahjitaja. Zelgawã pee Zahna Wridriffka Steffenhagen un debla 1844. Pawiſſam 340 lappãs drikketa, un gallã weena tahpele ar bildehm par ſkaidroſchanu pee lohpu, biſchu un dahrfu-kohku kohpſchanas. Eſeeta ar ſtipru wahku ta makfa 75 kappeikus ſudraba naudas; ne-eſeeta 60 kapp. f. n.

Za irr kahda grahmata uſteizama wiſſeem ſaimneekem un namma-turreta-jeem par labbu, tad pateſi ſchi buhs. Kur ween kahda leeta kriht pee arraju dſihwoſchanas, tur labbu padohmu ſchinni grahmatã atraddiſi. Za tu gribbi kahdu labbu ſinnu, fã tewim ſawu lauku apſtrahdahr, ſawus lohpus kohpt un ahrſteht, ſawus dahrfu-kohkus un ſtahdus ſtahdiht, un wehl dauds zittas mahjibas, tad ſchlier ſcho grahmatu, un tu pateſi derrigus un gudrus padohmus tur atraddiſi. Tadeht ne weenam ſaimneekam bes ſchahs grahmatas ne wajjadſeja palift.

Bet lai juhs, mihti laſſitajt, wehl labbak noproheteet, ſas ſchinni grahmatã rakſtihts, es jums pa gabbalu-gabbaleem gribbu iſſtahſtiht, fo es pats tur eſnu atraddiſi.

Valeijas Zahnis, pee Eglumuiſchas wezza mahjitaja audſis, diwidſemmit un diwi gaddus wezs, apnehme ſeewu, un eegahje Valeijas mahjãs par ſaimneeku ar wezza mahjitaja palihgu. Schahs mahjas zaur wezzu ſaimneeku nelabbu dſihwoſchanu pawiſſam bij nonihkufchas; ehlas neapkohptas, tihrumi neapſtrahdati, wiſſas mollinas tufſchas. — Zahnis eefahkumã baidijahs, tahdu pakrittufchu mahjas-buhſchanu uskemt. »Woi ſinnafchu ſchahs mahjas waldihht? woi ſinnafchu, ſas katru

brighdi kurrâ weetâ darrams? Woi sinnaschu zittus pee darba raibidht?« — tà wiufsch runnaja mahzitajam. Bet mahzitajs wiinnu drohfschinaja, fazzidams: »Kas mahzi-jees klaufiht, tas arri mahzjehs waldidht.« — Kad nu Zahnis bija palizzis par faimineeku, tad mahzitajs wiinnu pamahzija, kâ katru semmesgabbalu apkohpt; ihpaschi par arshanu un ezzechanu, jo mahzitajs fazzija, wissu augligo semmesgabbalu waroht us reisi famaitaht zaur nelaizigu arshanu un ezzechanu. Zahnis arri dabbuja wifflabaku mahzibu, kâ sawus laukus nofuhdoht, kahdus fuhdus gahst katrà weetâ, un fur grahwus waijagoht rakt. — »Ko feens un ausas derr tawam sirgu-lohpam, to fuhdi derr tawai druwai,« fazzija wezzajs mahzitajs. »To tu noprohti. Bet ko tu darrifi, kad tawam sirgam spehka gan ne truhst, bet kad tas ne grihb eet? Tu tam peelikfi pahragu. Tapat tas irr ar zittu druwu. Zitta irr gan spehziga uu trefna, bet wiinna woi parleeku zeeta, woi parleeku mihssta, woi parleeku mittra, woi parleeku faufa, woi parleeku auksta, woi silita, woi atkal zeeaina; zitta atkal nespehziga un fuhdu:ehdeja. Abbahm, tà fakfoht, pahragu waijaga; tai labbai semmei kuhtris, bas deht, tai wahjai tapehz, lai ta doht, ar ko wiinnu paschu pehz warr usbaroht un uskohpt.« — Nu mahzitajs nehmehs sawu audseknî pamahziht par to spehku, ko kalki, pelni, gipfis u. t. j. p. semmei peelee; un kâ leefa semme paleek augliga, kad zittu labbaku semmi uswedd wirtsu, jeb arridsan stipra bet zeeta semme paleek mihsstaka, kad leefu semmi usleek wirtsu. — Beidsiht mahzitajs fazzija: »Taggad wehl ikweens to wezzu tekku ween minn, lihdsinajams sirgu-lohpam, kas labbak ar leelu grehtumu sawu wesumu wehl pa wezzu nelihdsenu un gram bainu zekku, ne kâ us labbaku zekku buhtu greefees, ko blakkam warretu eebraukt. Us preekschu laikam laudis ar gudraku prahtu dshwohs.

Pehz tam mahzitajs kahdu reisi Zahni arri pamahzija ar dauds wahrdeem, kâ sirgi un lohpi turrami; ihpaschi schim tahdu gudribu isteize, kâ sirgeem, gohwim un awim ehdamajs jo gahrds paleek, un comeht us trefschu dalku masak isheet, ne kâ pehz wezzu eeraddumu.

Zahnis no darba ne atrahwehs, un labpraht labbu padohmu peerehme, tapehz ar Deewa polihgu wiinnam arri labbi schiirehs. Bet fur preeks, tur arri behdas. Melaimel ahteras kahjas. Anne, mahjas meita, eekritte aktâ. Kad Zahnis wiinnu bij iswilzis, dshwiba jau liffahs isdsiffusi. Comeht Zahnis darrija ar wiinnas, kâ wezzajs mahzitajs bij mahzjis. Mahzitajs pars arri atskrehje, un ar Deewa palihgu Anne atkal ardsihwojahs. Zahnis, par to tohti preezigs, luhdse sawu wezzu draugu, lai tas wiinnam dohdohht kahdu gramatinu, fur no zilweku glahbschanas kahdi padohmi farakstiri. Mahzitajs wiinnam dewe sawu paschu rakstiru gramatu, kâ ar slihkoneem, ar fasalluscheem, twaikâ noslahpuscheem, noschnaugteem un zitteem tahdeem wahjineekeem jadarra. Gallâ wehl bij peellizzis kahdus labbus padohmus par dshwibas usturrechanu un wesselibas uskohpschanu. Wiffi schee wahrdi Paleijas Zahna gramata irr lassami.

Dawassarâ, kad lauki jau bij apstrahdajami, tad wezzajs mahzitajs Zahni pamahzija, kâ sawu sehju tà eedalliht, kâ tam papumas (puhdesamu) pawiffam ne waijagoht, un comeht labbiba labbi augoht. Sinnams, ilkatra labbiba, ilkatra sehja ar sawu sinu apkohpjama un apstrahdajama. Tapehz mahzitajs sawam audseknim usrakstija

tahs wiffai derrigas sinnas par wiffahm schahm sehjahm, par fweefcheem, rudseem, adee-
neem, meefcheem, aufahm, firæem, wikkifcheem, puppahm, griffkeem, kartuppeleem, ahbo-
linu, linneem, fannepehm; kâ juhs pafchi Daleijas Zahna grammatâ warreet laffihf.

Muddeni Zahnis pee sawa mahzitaja padohmu melleja, kâ ar lohpu-lohpfchanu
wifflabbak jadarra. Mahzitajs winnu pamahzija ar dauds wahrdeem, un winnam
arri rahdija us papifru uswilktu bildi, kâ tahdu traufu fewim uftaifihf, fur kartup-
pelus us ihfu brihdi warroht nomafgabf. Sewifchki winnam arri ifteize, kâ ar
qohwu-lohpeem, ar awim, ar firgeem, ar juhkahm u. t. j. p. jadarra, un kâ ifkars
faimineeks pats sawus lohpinus warr isahrteht, kad teem kahda flimmiba usnohkufti.

Trefchâ jeb zettortâ gaddâ wairaf wakkas dabbujis, Zahnis eedohmajahs, fewim
dahrsu pee mahjahm eetaifihf. Wifch pee sawa mahzitaja nogahjis, luhdsehs, lai
mahzitajs winnam atkal ar sawu palihgu pee rohkas effoht. Mahzitajs winnam gabje
lihds, un pats eedallija to semmes gabbalu, un Zahnam dewe tahdu grammatu, fur
flaidri bij farakstijis, kâ dahrsa fohkus fohpt, kâ daschadas dahrsa ohgas audfinahf,
kâ ffohstinus (spargelus), appinus un zittas dahrsa faknes un fahdus feht un audfi-
nahf. Wezzajs mahzitajs sawâ muhschâ dauds bij publejees ar bittehm, un ar fcheem
putnineem tâ bija apgabjees, ka ittin jaufti un gudri finnaja ifteift wiffu winnu darbu,
un kâ winnas dshwo un waisflohahs. Sawam audseknim tad nu arri rahdija, kahdës
firohpôs fchohs fehtmalleefchus wifflabbak turroht, un kâ winnus fohpoht. Wiffas
fchahs sinnas irr laffamas Daleijas Zahna grammatâ, un ihpafchâ bildê tee firohpi
rahditi, kâ tee uftaifami un faleekami.

Kad Zahnis bija eedfihwojees, tad Deews pehz kahdeem gaddeem winna wezzu
draugu, Eglumufchahs mahzitaju peenehme pee fewis. Bet Zahnis nu ar Deewa pa-
lihgu jau finnaja pats dshwoht. — No 29tas nodakkas, mihtli laffitaji, juhs nu pafchi
redsefeet, zil gohdigi un deewabihjigi Zahnis finnaja dshwoht ar sawu faini; kâ
wifch sawus behrnus audfinaja un waddija us tahm pafchahm pehdahm, fur wezzajs
mahzitajs winnu bij weddis; — un kâ wifch, par pagasta wezzako palizzis, wiffat
pagastai par labbu preekschifimi bijis.

Bet ko es jums fche warrejis isftahstihf ar ihfeem wahrdeem, to wiffu, un dauds
wairaf juhs attaddiseet pafchi, fcho grammatu laffidami. Lai tee graudini, kas no
maifa zauruma iskritufchi, juhs flubbina wiffu mafu fewim nopirkt par lehtu nandu.
Zums tahs naudas fchehl ne buhs, un barribas arri deewegan buhs, un ja juhs sin-
nafeeet dshwoht ar to fehflu, jums arri augtu raddisees pa pilnam. Wachte r. 112

Zits draugs mums pahf fcho pafchu grammatu arri zittu wahrdu ftopâ irr rakstijis tâ:
»Schinni grammatâ dauds fwefchi wahrdi nahf preekschâ, tahdi wahrdi, ko mehë Wid-
semneeki ne maf ne pafihftam; bet tas dauds ne kaisch: irr jau pafchâ preekschâ pahri
lappas drikketas, fur fchee fwefchi wahrdi pehz rindes falikti un isflaidroti tâpat ar
gruntigem latwifkeem, kâ arri ar wahzifkeem wahrdeem. — Wainas grammatu zittas
naw, kâ ween tahs, ko drikketaja ftrahdneeki tur padarrijufchi ar sawu mafchini ftrah-
dadami: tee zittai lappai gan labbi melnus, bet zittai atkal bahlus rakstus usfpeedufchi un
wehl zittu bohgenu mafchine par ohtr'reis laifdami eekschâ, eelaidufchi par dauds fchikhibi,
tâ, ka raksti no weenas puffes ne ftrah wis taifni pretti teem, kas ohtrâ puffê. Laikam gan
pee wiffahm grammatahm fchi waina ne buhs, bet mums tahda trahpijufees.«

Lihds 17. April pee Rihges irr atnahufchi 184 kuggi un aifbraufufchi 1.

Brihw drikkelt. No Widsemes General-gubernementes puffes: Dr. C. E. Napierfky.